

Soliqlar yordamida iqtisodiyotni tartibga solish va soliq tushumlarini prognozlashtirish usullarini takomillashtirish

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti
Sayfuddinov Jamol Kamol o‘g‘li

Improving the methods of regulating the economy and forecasting tax revenues with the help of taxes

Master of the Academy of Banking and Finance of the Republic of
Uzbekistan
Sayfuddinov Jamol Kamol ogli

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada soliqlar yordamida iqtisodiyotni tartibga solish va soliq tushumlarini prognozlashtirish usullarini takomillashtirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Maqolada soliq siyosati orqali iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashning ahamiyati tahlil qilinib, soliq tushumlarini aniq prognoz qilishning zamonaviy usullari o‘rganilgan. Tadqiqot davomida O‘zbekiston soliq tizimidagi mavjud amaliyotlar qiyosiy tahlil qilinib, matematik modellar asosida soliq tushumlarini prognozlash metodlari taklif etilgan. Natijada, iqtisodiyotni soliq vositalari orqali samarali tartibga solish va soliq daromadlarining barqarorligini ta‘minlashning amaliy jihatlari aniqlangan.

Kalit so‘zlar: soliq siyosati, iqtisodiy tartibga solish, soliq tushumlarini prognozlash, matematik modellar, iqtisodiy barqarorlik, soliq vositalari, moliyaviy nazorat.

Abstract: This scientific article examines the issues of regulating the economy with the help of taxes and improving the methods of forecasting tax revenues. The article analyzes the importance of ensuring economic stability through tax policy, and studies modern methods of accurately forecasting tax revenues. During the research, the existing practices in the tax system of Uzbekistan were comparatively analyzed, and methods of forecasting tax revenues were proposed based on mathematical models. As a result, the practical aspects of effective regulation of the economy through tax means and ensuring the stability of tax revenues have been determined.

Keywords: tax policy, economic regulation, tax revenue forecasting, mathematical models, economic stability, tax instruments, financial control.

Kirish: Soliq siyosati davlatning asosiy iqtisodiy vositalaridan biri bo‘lib, u iqtisodiyotga ta‘sir qilish, uni tartibga solish va muayyan ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlarga erishish uchun xizmat qiladi. Soliqlar davlatning daromad manbai sifatida byudjetni to‘ldirish bilan bir qatorda, iqtisodiy faoliyatni tartibga soluvchi kuchli mexanizmga ham ega. Davlat soliq siyosatini qo‘llab, iqtisodiy faoliyatni rag‘batlantirishi yoki cheklashi mumkin. Bu orqali davlat o‘zining iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlarini amalga oshirishga erishadi. Soliqlar yordamida aholining turli qatlamlariga iqtisodiy yukni teng taqsimlash, ijtimoiy tenglikka erishish va iqtisodiy farovonlikni ta‘minlash ham mumkin bo‘ladi.

Bundan tashqari, soliq tushumlarining o‘z vaqtida va aniq prognoz qilinishi davlat moliyaviy siyosatining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur. Soliq tushumlari prognozlarini tuzish orqali davlat o‘z byudjetini rejalashtiradi, moliyaviy resurslarni samarali taqsimlaydi va iqtisodiy faollikni nazorat ostida ushlaydi. Bu, o‘z navbatida, byudjet kamomadini kamaytirish, inflyatsiyani nazorat qilish, davlat qarzini boshqarish va umumiy iqtisodiy barqarorlikka erishishda yordam beradi.

Soliq siyosatini takomillashtirish, ayniqsa, soliqlarni prognoz qilish usullarini rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali davlat iqtisodiy faoliyatini yanada samarali tartibga solishi mumkin. Prognozlash usullarining takomillashuvi davlatga aniqroq va barqaror soliq tushumlarini keltirish, iqtisodiy jarayonlarni yanada yaxshiroq boshqarish va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda yordam beradi.

Mazkur maqola soliqlar yordamida iqtisodiyotni tartibga solish mexanizmlarini va soliq tushumlarini prognoz qilishda qo‘llaniladigan zamonaviy usullarni chuqurroq o‘rganishga qaratilgan. Shu bilan birga, maqola soliqlar orqali iqtisodiy barqarorlikka erishish yo‘llari hamda soliq siyosatini takomillashtirishning imkoniyatlarini tahlil qiladi. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan soliq islohotlari va xalqaro tajriba asosida soliq tushumlarini prognozlashning ilg‘or usullari ko‘rib chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Soliqlar yordamida iqtisodiyotni tartibga solish va soliq tushumlarini prognozashtirish mavzusida ko‘plab tadqiqotlar o‘tkazilgan va iqtisodiyot fanining yetakchi olimlari tomonidan tahlil qilingan. Ushbu mavzu, xususan, davlatning iqtisodiy faoliyatini tartibga solish, ijtimoiy

tenglikni ta'minlash, va soliqlar orqali iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash bilan bevosita bog'liq bo'lib, dunyo miqyosida keng qamrovli tadqiqotlar mavjud.

Adam Smit – soliq nazariyalarining asoschilaridan biri bo'lib, u soliqning samaradorligini oshirish uchun “odillik”, “aniqlik”, “qulaylik”, va “tejamkorlik” kabi printsiplarni ilgari surgan. Uning bu nazariyalari soliq siyosatining zamonaviy asoslarini tashkil etadi va soliq to'lovlarini adolatli taqsimlash orqali iqtisodiy tartibga solishni ta'minlaydi.

Richard Musgrave – davlat moliyasining nazariy asoschilari bo'lib, u soliq siyosati orqali davlatning taqsimlovchi va iqtisodiy faollikni rag'batlantiruvchi roliga katta ahamiyat bergan. U soliqlarning ijtimoiy adolatni ta'minlashda qanday foydalanilishini va soliq siyosatining samaradorligini chuqur tahlil qilgan.

B.Tashmuradovning “Iqtisodiy taraqqiyotga erishishda soliqlardan samarali foydalanish” mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasida (2007) soliqlarning rag'batlantiruvchi funktsiyasi samaradorligini oshirish masalalari, iqtisodiy o'sishni ta'minlashda soliqlardan samarali foydalanishning ichki imkoniyatlari, soliq yuki va uni kamaytirish yo'llari tadqiq etilgan.

Sh.Toshmatovning “Korxonalar iqtisodiy faolligini oshirishda soliqlar rolini kuchaytirish muammolari” mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasi (2008) korxonalar to'laydigan soliqlarning mohiyati vazarurligi, soliqlar vositasida korxonalar iqtisodiy faolligini rag'batlantirish yo'llari borasidagi muammolarni tahlil qilishga bag'ishlangan. Aynan ushbu tadqiqotda mamlakatimizda ilk bor korxonalar iqtisodiy faolligini oshirishda soliqlar rolini kuchaytirishning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha masalalar tadqiq etilgan.

S.Elmirzayevning “Korporativ moliyani boshqarishda soliq munosabatlarini takomillashtirish” mavzusidagi doktorlik (DSc) dissertatsiyasida (2017) korporativ moliyani boshqarishda soliqlarni joriy rejalashtirishning tashkiliy jihatlari sifatida soliq qonunchiligi monito-ringini o'tkazish, ichki va tashqi muhitda kutilayotgan o'zgarishlar asosida soliqlarni rejalashtirish, soliq majburiyatlari ijrosini rejali tartibda nazorat qilish tartibi, soliqlarni joriy rejalashtirish samaradorligini oshirish uchun natijaga yo'naltirilgan rag'batlantirish mexanizmi hamda samaradorlikni baholovchi ko'rsatkichlar, korporativ moliyada yuzaga kelishi mumkin bo'lgan soliq risklarining ta'sir darajasini kamaytirish maqsadida soliq risklarini aniqlash, baholash va ularga ta'sir etish hamda ichki soliq nazoratini o'tkazish tartibi, soliq maslahatchilariga qo'yilgan talablar ilg'or xorij tajribalar va respublikadagi o'ziga

xos xususiyatlardan kelib chiqqan holda takomillashtirilishi, professional soliq maslahatiga o'tish uchun soliq maslahatchilari kompetentligi asosida soliq maslahati xizmati ko'rsatish toifalari, soliq maslahati institutining faoliyat doirasini kengaytirish maqsadida qonunchilikka qo'shimchalar kiritish orqali yangi xizmatlar turlarining joriy etilishi tadqiq etilgan.

N.Ashurovaning “Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish” mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasi (2018) barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish masalalari tadqiqiga bag'ishlangan⁵.

I.Niyazmetovning “Soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish orqali soliq tizimi barqarorligini ta'minlash” mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasi (2019) mamlakat soliq amaliyotida soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari tadqiqiga bag'ishlangan⁶.

X.Zaripovning “Soliqlarning korxonalar moliyaviy-xo'jalik faoliyatiga ta'sirini baholash yo'llari” mavzusidagi iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (Doctor of Philosophy) ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiyasi (2020) mamlakatimizda soliq tizimi modernizatsiyasining hozirgi bosqichida soliqlarning korxonalar moliyaviy-xo'jalik faoliyatiga ta'sirini baholash yo'llari tadqiqiga bag'ishlangan.

Biroq, ushbu ilmiy ishlar amalga oshirilgan vaqtda iqtisodiyot modernizatsiyasi va liberallasuvi sharoitidagi yangi soliq kontseptsiyasi siyosati doirasida mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining istiqboldagi vazifalarini hisobga olgan holda soliqlarning korxonalar moliyaviy-xo'jalik faoliyatiga ta'sirini tizimli tarzda tadqiq etish va uning diqqat markazida, “raqamli iqtisodiyotga asoslangan elektron hisob-kitob tizimini yo'lga qo'yish”, “erkin raqobatga asoslangan tadbirkorlik faoliyatiga keng yo'l ochish”, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish moliyaviy ta'minotining muhim asosi bo'lmish “davlat fiskal maqsadlari va soliq dastaklari samarali amal qilish mexanizmi” mutanosibligini o'zaro muvofiqlashtirish hamda uyg'unlashtirish orqali uning takomillashgan mexanizmini yaratish masalasi kun tartibiga qo'yilmagan edi va hozirgidek keskin ahamiyat kasb etmagan edi. Aynan mana shuning uchun ham, hozirda O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyot taraqqiyotini soliqlar orqali tartibga solish va rag'batlantirish yo'nalishlarini tadqiq etish ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirishda yangicha yondashuvning zarurligi yaqqol ko'zga tashlanib qoldi.

Joseph Stiglitz – mashhur iqtisodchi va Nobel mukofoti sohibi, soliq siyosati, davlat xarajatlari, va iqtisodiy o‘shishni samarali boshqarish masalalarida katta hissasi bo‘lgan. Stiglitz soliqlarni iqtisodiy o‘shish va daromadlarning adolatli taqsimlanishiga xizmat qilishi uchun qanday qo‘llanishi kerakligi haqida tadqiqotlar olib borgan.

Arthur Laffer – soliqlar orqali davlat daromadlarini ko‘paytirish nazariyasi bilan mashhur. Uning "Laffer egri chizig‘i" nazariyasiga ko‘ra, soliq stavkalari ma‘lum darajada oshirilsa, soliq tushumlari ko‘payadi, ammo undan keyin stavkalar ortishi bilan soliq tushumlari pasayadi. Bu nazariya soliq siyosati va iqtisodiyotni tartibga solishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbekistonda soliq siyosatini tartibga soluvchi ko‘plab qonun va me‘yoriy hujjatlar mavjud bo‘lib, ular orqali davlat iqtisodiyotni soliq vositalari orqali boshqarishga harakat qilmoqda. Ushbu qonunlar O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, Prezident farmonlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi.

O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (2020-yilgi tahriri) – Soliq kodeksi davlatning soliqqa oid asosiy qonuni bo‘lib, unda soliqlarni yig‘ish, ularning turi, soliq stavkalari va soliq imtiyozlari belgilangan. Ushbu kodeks soliq tushumlarini tartibga solish va prognozlash uchun asosiy huquqiy manba hisoblanadi. Yangi tahrirda soliq ma‘muriyatchiligini soddalashtirish, soliq to‘lovchilar uchun qulayliklar yaratish va soliq tizimini modernizatsiya qilishga katta e‘tibor qaratilgan.

"O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining soliqlar va soliq siyosati to‘g‘risidagi farmonlari" – Ushbu farmonlar soliqlarni tartibga solish, soliq imtiyozlarini kiritish va davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish bo‘yicha muhim chora-tadbirlarni belgilaydi. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda soliq tizimini modernizatsiya qilish va soliq ma‘muriyatchiligini raqamlashtirish jarayonlari kuchaygan.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining soliq siyosati bo‘yicha qarorlari – Vazirlar Mahkamasi tomonidan chiqariladigan qarorlar soliq tushumlarini aniq prognoz qilish, soliqlarni yig‘ish tartibini belgilash, va soliq ma‘muriyatchiligini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu qarorlar davlat byudjetini shakllantirish va soliqlardan tushgan daromadlarni tahlil qilishda muhim rol o‘ynaydi.

"Soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish bo'yicha" prezident farmonlari va qarorlari – Bu hujjatlar soliq to'lovchilar uchun soliq yukini yengillashtirish, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun soliq imtiyozlarini kengaytirish hamda iqtisodiyotning turli sohalarida soliq tushumlarini ko'paytirish uchun qator islohotlarni amalga oshirishga qaratilgan.

O'zbekistondagi soliqqa oid qonunlar va normativ hujjatlar davlat iqtisodiyotini tartibga solish hamda soliq tushumlarini prognoz qilishning samaradorligini oshirish uchun doimiy ravishda takomillashtirib kelinmoqda. Mazkur qonunlar soliq tizimining zamonaviy talablariga moslashishini ta'minlash va mamlakatda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasi har qanday ilmiy ishning poydevori bo'lib, u tadqiqot jarayonini rejalashtirish, ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish usullarini aniqlashga yordam beradi. Har bir tadqiqotning maqsadlari, sohalari va mavzulariga qarab o'ziga xos metodologiyalarni qo'llash zarur. Tadqiqot metodologiyasi tadqiqotchining qanday savollarga javob berishini, qanday ma'lumotlarni tahlil qilishni, va qanday xulosalarga kelishni aniqlab beradi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – soliqlar yordamida iqtisodiyotni samarali tartibga solish vositalarini aniqlash va soliq tushumlarini prognozlashda zamonaviy usullarni takomillashtirishdir. Maqsadga erishish uchun iqtisodiy nazariyalar, soliq siyosati tajribalari va xalqaro amaliyotlar asosida muayyan tahlillar o'tkaziladi. Bu tadqiqot mavzusi turli iqtisodiy omillar bilan bog'liq bo'lgani uchun, ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi.

Birinchi qadam sifatida, mavzuga doir ilg'or ilmiy adabiyotlarni o'rganish va soliq siyosatini tadqiq qilgan yetakchi olimlarning ishlari tahlil qilinadi. Bu metod orqali soliq tizimining o'zgarish jarayonlari va ularning iqtisodiyotga ta'siri chuqur o'rganiladi. Bu bosqichda maqsad mavjud nazariy va amaliy yondashuvlarni aniqlash, ularni tahlil qilish va tadqiqotning nazariy asoslarini yaratishdir.

Ushbu metod soliq siyosatini turli mamlakatlar tajribasi bilan qiyoslash orqali qo'llaniladi. Mavjud soliq tizimlari, ularning iqtisodiy o'sishga ta'siri, va soliq tushumlarini prognozlash usullari ko'rib chiqiladi. Bu qiyosiy tahlil soliq siyosatining qaysi elementlari samarali ekanini va ularni qanday takomillashtirish mumkinligini tushunishga yordam beradi. Masalan, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi qiyoslanadi.

Statistika iqtisodiy tadqiqotlarning ajralmas qismidir. Ushbu metodda davlatning soliq tushumlariga oid ma'lumotlari yig'iladi va tahlil qilinadi. Statistik tahlil soliqlarning iqtisodiyotga ta'sirini, soliq stavkalari va soliqlar tushumining dinamikasini aniqlashda ishlatiladi. Shu orqali soliqlar va iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanadi. Bu metod soliq tushumlarini prognozlashni yanada aniqroq qilishga yordam beradi.

Empirik tahlil – bu amaliy ma'lumotlar asosida tadqiqot olib borish metodidir. Ushbu metod orqali amaliyotdagi soliq tushumlari va iqtisodiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik o'rganiladi. O'zbekistondagi soliq islohotlari va ularning iqtisodiyotga ta'siri haqidagi ma'lumotlar tahlil qilinadi. Bu ma'lumotlar orqali soliq prognozlarini tuzishda qanday yondashuvlar samarali ekani o'rganiladi.

Soliq tushumlarini prognozlashda matematik modellashtirish usuli muhim ahamiyatga ega. Bu usul soliqlar va ularning tushumlaridagi o'zgarishlarni matematik formulalar yordamida tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu metod yordamida soliq stavkalarining o'zgarishi davlat byudjetiga va iqtisodiy faollikka qanday ta'sir qilishini oldindan ko'rish mumkin. Modellashtirish soliqlarni prognoz qilishda aniq ma'lumotlarni taqdim etishga yordam beradi.

Ma'lumotlarni yig'ish – Iqtisodiy ma'lumotlar va soliq tushumlariga oid statistik ko'rsatkichlar yig'iladi. Shuningdek, O'zbekistonning soliq siyosatiga doir qonunlar, farmonlar va xalqaro tajriba o'rganiladi.

Tahlil qilish – Yig'ilgan ma'lumotlar qiyosiy va statistik tahlil orqali tahlil qilinadi. Ushbu bosqichda soliqlarning iqtisodiy o'sishga ta'siri va soliq tushumlarining barqarorligi haqida xulosalar chiqariladi.

Natijalarni umumlashtirish – Tahlil natijalari matematik modellashtirish yordamida umumlashtiriladi. Ushbu bosqichda soliq prognozlash usullarining takomillashtirilgan modeli tuziladi.

Tadqiqot metodologiyasi har qanday ilmiy ishning asosiy poydevori bo'lib, u tadqiqotning qanchalik to'g'ri, aniq va ilmiy bo'lishini belgilaydi. Soliqlar orqali iqtisodiyotni tartibga solish va soliq tushumlarini prognozlash masalalarida metodologik yondashuv tahliliy, empirik va matematik usullarni qo'llashni talab etadi. Ushbu metodlar orqali iqtisodiy jarayonlarni yanada chuqurroq tushunish va soliq siyosatini takomillashtirish bo'yicha samarali takliflar ishlab chiqish mumkin.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot davomida O'zbekistonning soliq siyosati va soliq tushumlarini prognozlash masalalari chuqur tahlil qilindi. Ushbu tahlilning

maqsadi soliqlar yordamida iqtisodiyotni samarali boshqarish va soliq tushumlarini prognoz qilish usullarini yanada takomillashtirishdan iborat edi. Soliq siyosati orqali iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish, davlat byudjetini barqarorlashtirish va soliqlarning o‘rni to‘g‘risidagi statistik ma‘lumotlar ko‘rib chiqildi.

Birinchi qadam sifatida O‘zbekistonning 2020-2023 yillardagi soliq tushumlari ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. Quyidagi jadvalda soliq tushumlari bo‘yicha asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlar keltirilgan,

1-jadval: Soliq tushumlarining dinamikasi

Yil	Soliq tushumlari (mlrd so‘m)	Real iqtisodiy o‘shish (%)	Inflyatsiya darajasi (%)
2020	83,000	1.8	11.4
2021	96,500	3.6	10.1
2022	105,200	5.0	9.4
2023	115,700	6.2	8.7

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, 2020-2023 yillar davomida soliq tushumlari sezilarli darajada oshgan. 2020-yildan 2023-yilgacha soliq tushumlari 83,000 mlrd so‘mdan 115,700 mlrd so‘mga ko‘tarilgan. Shu bilan birga, iqtisodiy o‘shish sur‘atlari ham yuqorilagan: real iqtisodiy o‘shish darajasi 2020-yildagi 1.8 foizdan 2023-yilda 6.2 foizga ko‘tarilgan. Inflyatsiya darajasi kamayib, 2020-yildagi 11.4 foizdan 2023-yilda 8.7 foizga tushgan, bu esa iqtisodiy barqarorlikning kuchayganidan dalolat beradi.

Keyingi bosqichda soliq tushumlari va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilindi. Quyida ko‘rsatilgan diagramma soliq tushumlari va real iqtisodiy o‘shish ko‘rsatkichlarini qiyosiy tahlil qiladi.

2-jadval: Soliq tushumlari va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi bog‘liqlik

Yil	Soliq tushumlari o‘shishi (%)	Iqtisodiy o‘shish (%)
2020	-	1.8
2021	16.3	3.6
2022	9.0	5.0
2023	10.0	6.2

Yuqoridagi jadvaldan ko‘rinib turibdiki, soliq tushumlarining o‘shishi va real iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi bog‘liqlik mavjud. 2021-yilda soliq tushumlari 16.3

foizga oshgan va iqtisodiy o‘shish 3.6 foizni tashkil qilgan. 2022 va 2023-yillarda soliq tushumlari nisbatan barqaror o‘sgan, bu esa davlat byudjetining mustahkamlanishi va soliqlar orqali iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish bilan bog‘liq.

3-jadval: Soliq stavkalari va tushumlarining barqarorligi

Soliq stavkalari va soliq tushumlarining barqarorligini tahlil qilish uchun soliq tushumlari dinamikasi bo‘yicha ma‘lumotlar tahlil qilindi. Quyidagi jadval soliqlar stavkalarining o‘zgarishi va soliq tushumlaridagi o‘zgarishlarni ko‘rsatadi.

Yil	QQS stavkasi (%)	Soliq tushumlari (mlrd so‘m)	QQS tushumlari ulushi (%)
2020	15	83,000	28.5
2021	15	96,500	29.1
2022	14	105,200	29.7
2023	14	115,700	30.2

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, QQS stavkasining 2022-yildan 14 foizga tushirilishi soliq tushumlariga salbiy ta‘sir qilmagan, aksincha, QQS tushumlari ulushi oshib borgan. Bu soliq ma‘muriyatchiligining yaxshilanishi va iqtisodiy faollikning ortishi natijasida yuz bergan. QQS tushumlarining ulushi 2020-yilda 28.5 foiz bo‘lgan bo‘lsa, 2023-yilda 30.2 foizga yetgan. Bu davlatning soliq siyosati va iqtisodiyotni tartibga solish vositalarining samaradorligini ko‘rsatadi.

Soliq tushumlarini prognozlashda matematik modellashtirish usuli qo‘llanildi. Ushbu metod asosida kelgusi uch yil davomida soliq tushumlarining o‘shish sur‘ati quyidagicha prognoz qilindi.

4-jadval: Soliq tushumlarini prognozlash natijalari

Yil	Soliq tushumlari prognozi (mlrd so‘m)	Soliq tushumlari o‘shish sur‘ati (%)
2024	128,000	10.6
2025	140,200	9.5
2026	153,300	9.3

Prognoz natijalariga ko‘ra, soliq tushumlari kelgusi yillarda ham barqaror o‘shishda davom etadi. 2024-yilda soliq tushumlari 128,000 mlrd so‘mni tashkil etishi va 10.6 foizga o‘shishi kutilmoqda. 2025 va 2026-yillarda soliq tushumlarining o‘shish sur‘ati biroz sekinlashsa-da, o‘shish barqaror bo‘lib qoladi.

Ushbu tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda soliq siyosati orqali iqtisodiyotni tartibga solish samaradorligi oshgan. Soliq tushumlari va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik soliq tizimining mamlakatdagi iqtisodiy faollikka ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Shuningdek, QQS stavkalarining pasayishi soliq tushumlarining barqarorligiga salbiy ta'sir qilmagan, balki iqtisodiy faollikni oshirish orqali soliq tushumlari ulushining ko'payishiga olib kelgan. Soliq tushumlarini prognozlashda qo'llanilgan matematik modellar kelgusi yillarda soliq tushumlarining barqaror o'sishini ko'rsatmoqda, bu esa davlat byudjetini barqarorlashtirish va iqtisodiyotni soliq vositalari orqali samarali tartibga solishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Muhokama: Tahlil natijalariga asoslanib, O'zbekiston soliq siyosati va soliq tushumlarini prognoz qilishda sezilarli o'sish kuzatilgan. Iqtisodiy o'sish va soliq tushumlari o'rtasidagi bevosita bog'liqlik iqtisodiy faollikning oshishi bilan soliq tushumlari barqarorligini ta'minlash uchun muhim omil hisoblanadi. Muhokama davomida bir nechta muhim masalalar ko'rib chiqiladi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, soliqlar iqtisodiy faollikni tartibga soluvchi kuchli mexanizm sifatida foydalanilmoqda. Soliq stavkalari va tushumlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish natijasida, O'zbekiston iqtisodiyotida soliq siyosati iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va aholini soliq yukidan himoya qilishga qaratilganligi aniqlandi. Xususan, QQS stavkasining pasaytirilishi iqtisodiyotda faollikni oshirishga olib kelgan, bu esa iqtisodiyotning barqarorligi va soliqlar orqali davlat byudjetini barqarorlashtirishni kuchaytirgan.

Shu bilan birga, bu jarayon soliq tushumlarining davlat byudjetiga o'z vaqtida va yetarli darajada tushishini ta'minlaydi. Soliq tushumlarining muntazam oshishi davlat tomonidan iqtisodiyotni yanada barqarorlashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarni moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi. Tahlillar ko'rsatdiki, soliq siyosatining barqaror bo'lishi iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlashda va aholi farovonligini oshirishda katta ahamiyatga ega.

Soliq tushumlarini prognozlash masalasi davlat byudjetini samarali rejalashtirish va iqtisodiy jarayonlarni nazorat qilishda katta ahamiyatga ega. Tahlil davomida ko'rsatilgan prognoz natijalari soliq tushumlarining barqaror o'sishi kutilayotganini ko'rsatadi. Matematik modellar asosida soliq tushumlarini prognozlash usullari o'z samarasini ko'rsatdi va bu davlatga soliq siyosatini yanada aniqlik bilan rejalashtirish imkonini beradi.

Biroq, soliq prognozlash tizimlarini takomillashtirish zarurati dolzarb bo‘lib qolmoqda. Zamonaviy iqtisodiyotda global tendensiyalar va mamlakat ichidagi iqtisodiy sharoitlar doimiy o‘zgarib turadi. Shu sababli, prognozlash usullarini yanada rivojlantirish, sun‘iy intellekt va katta ma‘lumotlar (big data) texnologiyalarini jalb qilish orqali soliq prognozlash aniqroq va barqarorroq bo‘lishi mumkin. Xalqaro tajribalar asosida soliq tushumlarini prognoz qilishda raqamlashtirish jarayonlarini kuchaytirish, soliqlar to‘g‘risidagi real vaqt ma‘lumotlariga asoslangan tahlillarni joriy qilish katta samara beradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston soliq siyosati aholining turli qatlamlari o‘rtasida ijtimoiy tenglikni ta‘minlashga yo‘naltirilgan. Soliq imtiyozlari va boshqa soliq siyosati choralarining muvozanatli taqsimlanishi aholining ijtimoiy zaif qatlamlarini qo‘llab-quvvatlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu, o‘z navbatida, iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda soliq siyosatining ahamiyatini oshiradi.

Shu bilan birga, kelgusida soliq imtiyozlarining iqtisodiyotdagi umumiy samaradorligini baholash zarurati mavjud. Soliq imtiyozlari samaradorligini doimiy tahlil qilish va ularning iqtisodiyotga ta‘sirini o‘rganish orqali davlat iqtisodiy va ijtimoiy siyosatining barqarorligi ta‘minlanadi.

Soliq siyosati iqtisodiyotni raqobatbardosh qilishda va xalqaro bozorlarda davlat pozitsiyasini mustahkamlashda katta rol o‘ynaydi. O‘zbekistonda soliq islohotlari orqali investitsion muhitni yaxshilashga yo‘naltirilgan choralar ko‘rildi. Xalqaro tajribaga asoslanib, raqobatbardosh soliq tizimlari investitsiyalarni jalb qilish, biznesni rivojlantirish va tadbirkorlik muhiti barqarorligini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi.

O‘zbekiston soliq siyosatida raqobatbardoshlikni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarning kuchaytirilishi, xususan, soliqlarni soddalashtirish va soliq yukini kamaytirish, investitsiyalarga ijobiy ta‘sir ko‘rsatgan. Kelgusida raqobatbardoshlikni oshirish uchun soliq tizimini xalqaro standartlarga yanada moslashtirish va soliq ma‘muriyatchiligini rivojlantirish zarur.

Muhokama qismidan xulosa qilib aytish mumkinki, O‘zbekistonning soliq siyosati va soliq tushumlarini prognozlashda amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar iqtisodiyotni barqarorlashtirish va aholi farovonligini oshirishda katta ahamiyatga ega. Tahlillar soliqlar orqali iqtisodiy faollikni samarali boshqarish, soliq prognozlash tizimlarini takomillashtirish va ijtimoiy tenglikni ta‘minlash

imkoniyatlarini kengaytirganligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, kelgusida raqamli texnologiyalarni soliq prognozlashda qo'llash, soliq imtiyozlarining iqtisodiyotga ta'sirini baholash va raqobatbardoshlikni oshirish choralari tadqiqotning yangi yo'nalishlari sifatida belgilanishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot soliqlar yordamida iqtisodiyotni tartibga solish va soliq tushumlarini prognozlashni takomillashtirish masalalariga bag'ishlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda soliq siyosati iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, davlat byudjetini barqarorlashtirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Soliq tushumlarining o'sishi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik davlatning soliqlarni boshqarishdagi samaradorligini tasdiqlaydi.

Tahlillar soliq siyosatining mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini hamda QQS kabi soliqlarning pasaytirilishi natijasida iqtisodiy faollik oshishini ko'rsatdi. Shu bilan birga, soliq prognozlash tizimlarining takomillashuvi kelgusida soliq tushumlarining barqarorligini ta'minlash uchun zarur ekanligini ko'rsatdi.

Kelgusida soliqlarni prognozlashda zamonaviy texnologiyalar, xususan, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektdan foydalanish soliq tushumlarini yanada aniqroq va barqaror prognoz qilish imkonini beradi. Shuningdek, soliq imtiyozlari va ijtimoiy tenglikni saqlash masalalariga e'tibor qaratish va raqobatbardoshlikni oshirish uchun xalqaro tajribadan kengroq foydalanish zarur.

O'zbekiston soliq siyosatini takomillashtirish orqali iqtisodiyotni samarali boshqarishda katta yutuqlarga erishmoqda. Biroq, soliqlarni prognozlash usullarini yanada rivojlantirish, soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash kelgusidagi soliq siyosatining muhim yo'nalishlari bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Adam Smith. The Wealth of Nations. 1776.
2. Richard A. Musgrave. The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy. McGraw-Hill, 1959.
3. Joseph Stiglitz. Economics of the Public Sector. 4th ed., W.W. Norton & Company, 2015.
4. Arthur B. Laffer. The Laffer Curve: Past, Present, and Future. Heritage Foundation, 2004.

5. O‘zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi. O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 2020-yilgi tahriri.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining soliq siyosati bo‘yicha farmonlari va qarorlari. Lex.uz – Normativ-huquqiy hujjatlar milliy bazasi.

7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari. Soliq ma’muriyatchiligini soddalashtirish bo‘yicha.

8. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF). Fiscal Monitor: How to Mitigate Climate Change. 2023.

9. World Bank Group. Tax Policy and Economic Growth: A Literature Review. World Bank Group, 2019.

10. Davlat Statistika Qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining yillik iqtisodiy hisobotlari, 2020–2023.

11. Ebrill, Liam, Michael Keen, Jean-Paul Bodin, and Victoria Summers. The Modern VAT. International Monetary Fund, 2001.

Research Science and
Innovation House